

NEMZETISÉGI KÉRDÉS A VAJDASÁGI MUNKÁSMOZGALOMBAN

Vajdaság sajátosságai közé tartozik az agrárjelleg mellett a népek tarka nemzeti összetétele. Ezért a földmunkások kihangsúlyozottabb mozgalma mellett igen nagy, szinte döntő szerepet játszik az egyes nemzetiségek egymásmelletti — esetleg egymás elleni — harca, az együttműködés minősége és intenzitása a közös társadalmi ellenség elleni küzdelem során. Egészen bizonyos, hogy Vajdaságról lévén szó, lehetetlen valamely nemzet előtérbe helyezéséről beszélni a nemzetközi szocialista harc során. Már a szervezési szabályzat ismertetésekor tapasztaltuk, hogy mind szakszervezeti, mind pártmozgalmi síkon csakis együttműködésről, nem pedig különállásról lehet szó és nem helytálló az oly elgondolás, mint egyes, a dolgokat nem eléggé ismerők téves nézeteikben feltüntették, hogy, mondjuk, külön magyar és külön szerb szakszervezetek — gáncsolták volna el egymás harcát a kedvezőbb munkafeltételekért, mint ez Ausztriában valóban megtörtént időnként éppen a külön, nemzeti alapon csoportosult szakszervezetek egymással nemtörődő beállítottsága miatt. Nem volt külön-külön nemzeti szervezési alapon álló pártmozgalom sem, mint azt például Rézler is feltételezi, hanem az egyes agitációs bizottságok csakis a sajtó és agitáció, valamint a saját nyelven történő szervezési munka céljaira alakultak, de fenntartották a kapcsolatokat továbbra is a közös pártszervezetekkel, amelyeknek részét képezték. Számos helyen, számos okmányban találkozunk — e könyv lapjain is — ismerős szerb, német, vagy román nevekkal, nemcsak a külön agitációs bizottság kereteiben, hanem egyuttal a közös városi, megyei, körleti vagy országos pártgyűlések és pártvezetőségek kereteiben is. A városok, megyék, körlet vezetőségeiben, tagságában, gyűlésein és akciói során mindig együtt látjuk a magyarok, szerbek, németek és románok neveit és a közös konferenciák, pártgyűlések, népgyűlések mindig többnyelvűek voltak és el sem képzelhetők különböző: magyar, német, szerb, román szónokok nélkül. Az országos kongresszuson is számos nyelv volt hallható.

Már 1890-ben, az alakuló kongresszuson, felszólalt a szabadkai magyar Kovács János, a románok és bunyevácok érdekében, román- és horvátnyelvű irodalmat kérve, amely nélkül leküzdhetetlen volna a klerikális befolyás is. Nemcsak a városi vezetőségben találjuk együtt, mondjuk, Újvidéken a magyar Csáki Lajost, vagy Károlyit, Vicset, Hajdút a szerb Markovics Vladdával, Lázár Vukicsevicscel, de együtt választják be a Bonyhádiakat vagy Mosorinszkiakat, Merschbachereket, Schmidteket vagy Mihutiu-kat, Stojcanescukat a megyei és körleti vezetőségekbe is. Tusánovics szerepel az országos pártvezetőségben és Iszkruvljev együttműködik szervezetileg is — a forradalmi szindikalisták táborában — Szabó Ervinnel. Nem lehet különválasztani nemzetiség szerint tehát, hogy esetleg külön-külön csak egyes nemzetiségek szocialista harcát vegyük elemzés alá, a közös, egyfrontú, együttszervezkedett munkásmozgalmat és ha ezt cselekednénk, feltétlenül hamis képet nyernénk erről a sajátosságos országrészről.

Csak egy dologról lehet szó: arról, hogy időnként más-más nép állt harciasság, tömegesség szempontjából az első helyen a mozgalomban.

A 20-as és 30-as években Vajdaságban a KPJ soraiban és a szakszervezetekben is, amelyek kommunista irányítás alatt állottak — mind számban, mind harciasságban is kitűntek a magyarok. Ugyanez kevésbé mondható a szocialista korszak magyar munkásáról. Eleinte a német munkások vannak túlsúlyban — legalábbis a városban, ahol a kvalifikált műhelyiparosok és munkások jórésze volt német, vagy Németországban kintjárt ember. Falun — akkor is — a magyar napszámos, béres, cseléd, kubikos volt persze túlsúlyban, de mindkét szektoron, ha számban nem is, harciassági minőségben erősen versenyzett vele a szerb proletár. Ennek egyszerű oka volt: a szerbek kettős elnyomás alatt éltek, az osztályelnyomás mellett a nemzeti elnyomás súlyát is érezték, — akár a magyar munkások későbbi fokon, a kommunista harci korszakban, a régi Jugoszláviában. Érdekes, hogy egy hatósági okmány a 90-es évekből arról tudósít, hogy román vidéken nem sztrájkol a földmunkás. Ugyanakkor, már alig pár hónap múlva, a kormány lapja arról kénytelen tudósítani bennünket, hogy román munkások járnak Bánátból át Arad megyébe és ott terjesztik, az ottani románok között, a szocializmus tanait és egyes bánáti román falvakat már központokként emlegetnek. Ugyanakkor a bácskai alispán azzal az indokolással kér karhatalom-erősítést, hogy a magyarok és szerbek igen lobbanékonyak, harcos természetűek.*

Természetesen téves lenne feltételezni, hogy egyes nemzetiségek csak harcos proletárokat, mások csupán megalkuvó, meghúzódo munkásokat teremnének. Bizonyos, hogy példának okáért német volt az a *dr. Róth*, aki 1918-ban aláírta a statáriális rendeletet a forradalmárok ellen. Viszont német volt persze az a *Kittel*, sőt az a *Guillaume* is, aki egyike a legharcosabb vezetőknek, vagy az a *Hartmann*, aki 1900—1929 között irányította a pancsevői munkásokat és 1900-ban alapította a Marx-asztaltársaságot. A magyar renegát *Mezőfiék*, de *Csizmadiák* mellett is ott voltak a *Csáki Lajosok* és *Bonyhádiak* is, akik később elszánt kommunistákká lettek és a megalkuvó szerb-horvát *Korácsok*, *Tusánovicsok* mellett a *Glumac Milanok*, *Laza Vukicsevicsok*. Sok román is odaadta nevét az 1918-as ellenforradalmi bánáti körleti vezetőség számára, de román volt, mondjuk, az az *Unghurean* is, aki kezdte a bánáti munkásmozgalmat és egy időben annak legfőbb irányítója is volt.

A mi vidékünkön, a román Bánát különállása óta, ma mégis a szerb-magyar együttműködés a legfontosabb. Ezért csak itt-ott fogok egy-két más népet érintő adatot nyújtani, annál többet viszont a magyar-szerb együttműködés bemutatására, mindenképen, ezt is, azt is annak bizonyítására, hogy csak egy közös vajdasági munkásmozgalmi történetírás lehetséges és téves, hamis kiindulási pont volna a mozgalom egyes nemzetekre bontása és külön nemzeti munkásmozgalmak történelmi megkonstruálása.

Egyes okmányokra kívánok rámutatni: 1896-ban a hatóságok egyként mutatnak rá egy aktában többek között, a szerb *Tódor Mirkovra*, a magyar *Apró Antalra* és a német *Mihael Kleinra* mint szocialista agitátorokra. 1897-ben együtt harcolnak, együtt küldenek ki sztrájkorséget a szerb Elemér és a magyar Szent-Mihály földmunkásai, a főispán elé rajtuk kívül német falvak földmunkásai is felvonulnak. Köztük például Klek falusi szegénysége. Ugyanakkor Adán, Verbászon és Szrbobránban egyidőben két lap is jelenik meg azonos címeikkel és azonos céllal: a magyar *Földművelő* és a szerb *Zemljodolac* és kongresszusukon a nemzetek önrendelkezési jogáról is tárgyalni kívánnak. Az 1898-as tóbai fegyveres harcok idején a magyar Tóba segítségére siet né-

* Eddig is és továbbra is főleg jelen okmánytár egyes okmányai és Lőrinc: „Együtt” c. kéziratban lévő tanulmánya.

mely más falu népe mellett a három: a Magyar, a Német és a Szerb Csernye földmunkássága is. Ugyancsak 1897-ben a pesti kongresszuson résztvesznek, mondjuk, az eleméri szerb *Milosev Miladin* és a kulai szerb *Gvozgyák* is, aki résztvett az 1848-as szabadságharcban — és ott is, mint mondta, csak dolgozókat látott harcolni a szabadságért. Becskereken is együtt küzdenek ebben az időben a német *Guillaume* és *Schmidt* vagy *Ossuski*, *Merschbacher* a magyar *Homával*, *Hermállal*, szerb *Sztanacsevvel*. A magyar Moravicán a 90-es években a földmunkásság szervezkedni kíván, de tekintve, hogy annak formáival nincs tisztában, a már fennálló szerb szrbobráni munkás szervezethez fordul útbaigazításért. Különben *Jeges* később is együttműködik ott *Drágiccsal*, a magyar vezető a szerb vezetővel. A szerb polgári lapok 1897-ben nem szívesen veszik tudomásul, hogy Becsén a harcoló földmunkások fele szerb nemzetiségű és együtt küzd a magyar földmunkássággal. 1898-ban a Szerb- és Horvát-Bóka munkássága együtt harcol a környék magyar cselédségével, nap-számosaival és a magyar *Barát* egyik vezetőjük.

Talán ennyi példa elég is annak illusztrálására, mennyire elválaszthatatlanul összefonódik a terepen a nemzetiségek munkásmozgalma. De hasonló a helyzet a vezetőség köreiben is. Újvidéken együttműködnek a szerb *Milán Glumác* az elmagyarosodó *Müller Gáspárral* vagy *Láng Kálmánnal*, *Gállal*. (Csak természetes, hogy másrészt az újvidéki csata napján együttműködött a másik oldalon is a magyar *Balla*, a főispán és a szerb *Sztfánovics*. a város rendőrségi parancsnoka a magyar-szerb munkásság ellen.) 1912-ben a torontáli megyei pártvezetőség tagjai között ott találjuk a magyar *Bonyhádit*, *Molnárt*, a német *Schmidtet*, *Mihavecet*, a szerb *Máksza Jovánovicsot*, *Tusánovics Dusánt*. Ha a románok kongresszusán ott a szerb *Todorovics*, a szerbek kongresszusán viszont résztvesz a román *Mihutiú*. Így jutnak be az újvidéki 1911-es pártvezetőségbe is a magyar *Vics*, *Csáki*, *Károlyi* stb. mellett a szerb *Vláda Markovics*, *Lázár Vukicsevics*, a német *Lauterer* is. Torontál a körletli vezetőségbe a német *Ossuskit* és a szerb *Mosorinszkit* delegálja.

De így volt ez már a XIX. században is. A német származású magyar pártvezér *Frankel* harcol már a 70-es években a szerb *Sztrázsa* érdekében, a szerb *Szrpsztyo* ír (a 80-as években) a magyar munkásmozgalomról, sőt az árvíz-sújtotta magyar, csángó telepesekről, akiknek ártéren adnak házat, telket és akik jórészt kénytelenek kivándorolni. Ha *Szvetozár Markovics* együttműködne a magyar munkással, *Vásza Pelagics* viszont Pesten adja ki 8 könyvét és, hogy nagyot ugorjunk, a szerb *Dobrilovics* indítványozza 1890-ben, a pesti kongresszuson, május elseje megülését.

A korszak vége felé a szerb *Daniló Tomin*, aki a szerb katonát és paraszot szervezi a fronton és a bánáti mezőségeken, együttműködik azokkal a magyarokkal, akik nem gondolnak persze mint ő a szerb egyesüléssel, de igenis, mint szintén ő is, a társadalmi forradalom előkészítésével. 1918-ban az újvidéki 6-os honvédezred zendülése alkalmával (Pécsett) az ezred magyar és szerb katonái közös frontot alkotnak, akár a 29-ik és 33-ik ezred zendülő magyar-szerb-román stb. katonái is az olasz fronton. Amikor azután megalakul az 1919-es bánáti kommunista Pelagics csoport, ennek, hogy másokat ne említsünk, a szerb *Andrija Mihajlovics* mellett a magyar *Lukó András* vagy *Toskov Tamás* (elmagyarosodott bolgár munkás) is tagja lesz.

És ugyanúgy az ellenforradalomba átcsapó bánáti körletli vezetőség 1918-as tagjai között is ott találjuk a szerb *Mosorinszkit*, *Jugát*, a román *Munteant*, *Banulescut*, német *Gabrielt*, *Geistlingert* stb. Elválaszthatatlanul egybefonódtak a nemzetiségek a vajdasági munkásmozgalomban. Aki megkísérli különválasztásukat — sebet ejt rajta.

Az egyes vajdasági nemzetek szocialistáinak együttműködése mellett a vajdasági szerb szocialisták megtalálták a kapcsolatokat Szerbia és Horvátország szocialistáival is. Már említettem egy helyt, hogy Szvetozár Markovics, hogy Vászta Pelagics vagy Mita Cénics is kihatottak a vajdasági szocializmus alakulására mind műveik, mind személyes működésük útján is Vajdaság tálaján, különösen Újvidéken. Az ő munkatársaik voltak a 70-es évek Vajdaságában az ismert szocialisták-utópisták, mint Gyóka Mijátovics, Mihajlovics, a Ninkovics-nővérek, Pacsuék, Láza Nánicscsék, habár ez utóbbiak már valamivel később, a 80-as években jelentkeztek is. Mindezek lapjaikban, nyomtatott füzetekben terjesztették eszméiket, sokszor Marx egyes írásaiból is fordítva. Csak megemlítek itt néhány lapot a 70-es, 80-as évekből: Páncsevác, Szrásza, Szrpsztvó.

Ez az együttműködés folytatódik akkor is, amikor már marxista, szociáldemokrata mozgalomról és annak vajdasági és szerbiai kapcsolatairól van szó. Nemcsak arra gondolok itt, hogy egyes szerb munkásvezetők, mint mondjuk, Milán Sztankovics levelezést folytatnak egyes szerbiai irányítókkal, de számos más, hogy úgy mondjam, hivatalos kapcsolatot is találhat a figyelmes szemlélő. Elsősorban is Milorád Popovicsra, a szerbiai szindikalistára kell gondolnunk, aki hosszú éveken át szerkeszti a magyarországi szerbnyelvű szocialista pártlapokat, így a „Národna Récs”-et és ezzel irányítójává válik a vajdasági szerbek szocialista mozgalmának 1902 és 1904 között, természetesen a legszorosabban együttműködve az országos, pesti pártvezetőséggel és annak síkján hirdelve harcot a szerb polgári pártok, például Jása Tomicsék ellen. sokszor a terepi, népi érdekekkel és elgondolásokkal kevésbé számolva. — A vajdasági szerbek kongresszusain nem csak mint testvérpártok kiküldöttei jelennek meg a szerbiai (és bolgár „tészni”) párt egyes irányítói, hogy üdvözöljék Vajdaság szocialistáit és hogy azután odahaza, a maguk közönségének beszámoljanak annak haladásáról, de pl. 1910-ben. az ötödik kongresszuson, Zsivkó Topálovics, a szerbiai kiküldött, irányító szerepet tölt be és — az egyik beszámolót is ő tartja meg. A Szerb Agitációs Bizottság 1910-ben részt kíván venni azon a balkáni szocialista kongresszuson, amelyet Tucovics hívott össze Belgrádba és nem rajta múltott, hogy a pesti központ azt nem engedélyezte, mint „túlkorai” lépést. Hogy Horvátországgal is megvoltak a kapcsolatok, annak bizonyosságául elegendő lesz felemlíteni, hogy egy időben Korács szerémségi, sídi horvátországi lapja, a Právo Národa. volt a szerb szocialisták hivatalos közlönye. Glumác Milán pedig egyként volt otthon Pesten, Eszéken vagy Újvidéken.

Mindez nem jelenti egyúttal azt is, hogy az akkori párt és vezetősége mindenkor teljesen helyes állásponton állott a nemzeti kérdés tekintetében. Talán nem is volt ez az álláspont teljesen következetes és egységes. Ingadoztak sokszor és változtattak nézeteiken egyes vezetők — anélkül, hogy ennek akár tudatában lettek volna. Tulajdonképen minden akkori vajdasági nemzetiség — elnyomott nemzet tagja volt. Viszont a nemzetközi pártkeretek és emléletek követelte álláspontok vagy elvetették teljesen a nemzeti harcsíkiát vagy sokszor, ellenkezőleg, a csatlakozást javasolták a nemzeti burzsoáziákhoz. Teljesen helyesen, a forradalom szempontjából csupán Lenin és táborá látta a nemzeti kérdést. Tucovicsék elmélete és gyakorlata közeledett ehhez az állásponthoz. Vajdaságnak nem volt akkor sem Leninje, sem Tucovicsa. A többiek: szerbek, magyarok, románok egyként ide-oda hányódtak, iránytűnélküli hajójukkal, a nemzeti kérdés tengerén. Hiszen Luxemburg Róza is tévelygett, ő sem ismerte fel a nemzeti kérdés lényegét. Tudat alatt, érzésben, amely kiütközött egyes írásaikban, állásfoglalásukban is, sokszor

együtthaladtak volna, sodortatva, a nemzeti burzsoáziával, de a tudat és — hamis — elmélet érzésük ellen kényszerítette őket harcba. Ilyenkor mintegy labirintusban tévelyegtek.

A magyarok egy időben együtt haladtak a koalícióval, a függetlenségi párttal, de azután ellene fordultak, hiszen ez a pártkoalíció a nemzeti függetlenségért sem harcolt komolyan a Habsburgok ellen, azonkívül ellene fordult a munkásmozgalomnak. Csak Andrassy Gyulának, a „fekete grófnak” terrorizmusára emlékeztetek itt. A magyar munkásság „a tulipános törvénytelen-ség” ellen támadott és frontot mutatott a függetlenségi-ellenesek ellen, átengedve a nemzeti harcot — az ellenségnek, amelyet az persze nem is vett túlkomolyan. Viszont a szerb polgári radikálisok, Jása Tomicsék, akik szintén harcoltak a munkásság ellen — odaálltak a magyar koalíciós kormány oldalára. Akárhogy is — kevés kivétellel a magyar szocialisták nem tűzték ki zászlajukra a nemzeti szabadságharc továbbvitelét, 1848 folytatását. Átengedték a Kossuth-hagyományt, de a Petőfi- és Táncsics-hagyományt is az osztályellen-ségnek. Ennek az említettekén kívül bizonyára az is oka volt, hogy éppen a „darabont-kormány”, Kristóffyék voltak azok, akik törvényesítették a munkásmozgalmat. Ezért sem tudott talákozni a függetlenségi és társadalmi, osztályarcvonal. De túlságosan hatása alatt volt a párt a bécsi pártpolitikának is és megelégedett a kultúraautonómiával, vagy ahogy leginkább mondogatták: a „nemzetek egyenjogúságával”. Ez már inkább szólt a nem-magyar nemzetteknek, hiszen a magyar nemzeti kérdésnek még mindig két éle volt: egyrészt Bécs felé kellett állást foglalnia, másrészt viszont az országban élő többi nemzetiség felé. És ez még bonyolultabbá tette a helyzetet.

A többi nemzet munkásmozgalma előtt egyszerűbben alakult a helyzet. Egyként kellett harcolniok függetlenségükért a magyar uralkodó osztályok és a Habsburgok ellen. A szerbek előtt ott állott *Tucovics* politikai példája is. Mégis, az osztrák, a magyar, a német és általában a nemzetközi hatások sokszor megtévesztették őket is. Így bennük is küzdöttek az érzések és a tudatosan követelt „vonalvezetés”. Hivatalosan csak a nemzetek egyenjogúsá-gáig jutottak el. Sokszor egyenesen a nemzeti eszme ellen küzdöttek, talán ugyanakkor, amikor olyanokat is mondtak, hogy a szerb nép, szóval a nemzet teljes egészében, osztályokra való tekintet nélkül, mindig demokrata volt. Az Obrénovicsokat is beleszámítva. Az önrendelkezés jogáról talán csak az adai meg-nem-tartott kongresszus vitázott volna. Nem tartoztak a munkásmozgalomhoz és csak később, 1918-ban, kapcsolódtak abba bele *Vásza Sztájc*s ifjúságának egyes, legjobb tagjai, akik, mint *Danilo Tomín*, azután kommunis-tákká váltak, de már a háború idején egyként küzdöttek mind a nemzeti, mind a társadalmi felszabadulásért, azaz küzdöttek már akkor az új, a szocialista és egyesült Jugoszláviáért. Magában a pártban a legtisztább hangok a balkánháború idején hallatszanak. Erről már szólottam — a bázei kongresszussal kapcsolatban. Viszont 1918-ban azután újabb, a régi állásfoglalásnak többé meg nem felelő hangokat hallunk. A temesvári bánáti néptanács népszavazást követel, némileg egyúttal a magyar integritás alapjaira is helyezkedve, míg a Szerb-bunyevác Agitációs Bizottság felel a frontot, és teljesen elfogadja a szerb burzsoázia politikáját. Nem is beszél többé proletariátusról, hanem csak szerbektől, nem említi többé az osztályharcos szocializmusért folytatott harcot, csupán a nemzeti felszabadulást. Végül már — a kommunista párt ellen lépve fel rendkívüli kongresszusán — egyszerűen ellenségnek bélyegzi az osztályharc mellett kitartó proletárokat és a magyarországi kommunistákat azonosítja a magyar uralkodó osztályok egykor Szer-

bia ellen háborúzó tagjaival. A jugoszláv kommunistákat is mint „ellenséggel” paktáló árulókat támadja, amikor a Párt megakadályozza a jugoszláv burzsoázia beavatkozását a magyar forradalom ügyeibe. De ekkor már ellenforradalomra vált a vezetőség mozgalma és a forradalmi harcot a kommunista párt vette át, amely néhány évi tévelygés után, 1923-ban helyes álláspontot foglalt el a nemzeti kérdésben, az önrendelkezési jog alapjaira helyezkedve.

Lőrinc Péter

Pechán Béla:

Arckép